

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ
SECTION 4. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

УДК 368.4

JEL Classification: G22, I38

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr251114.08>

Виганяйло С. М.,

канд. екон. наук, доцент, професор
кафедри соціально-економічних дисциплін,
Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ, м. Суми

Варварич Є. П.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ, м. Суми

**СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ**

У сучасному суспільстві проблема економічної вразливості значних груп населення — зокрема, пенсіонерів, осіб з інвалідністю, багатодітних сімей та внутрішньо переміщених осіб (ВПО) — залишається гострою, створюючи ризики бідності та посилення соціальної нерівності. Саме тому соціальне страхування виступає як ключовий, невід'ємний механізм державної політики, що гарантує цим верствам населення економічну захищеність, надаючи фінансову підтримку у випадках безробіття, хвороби чи втрати працездатності, тим самим ефективно підвищуючи їхню економічну безпеку [1].

Як системний інструмент, соціальне страхування реалізує низку критично важливих функцій. Воно виконує компенсаційну функцію, безпосередньо відшкодовуючи втрати доходу, запобігаючи зубожінню населення; розподільчу, забезпечуючи соціальну солідарність через перерозподіл ресурсів від працездатних до непрацездатних; стимулюючу, заохочуючи офіційне працевлаштування та сплату внесків, що формує легальну економічну базу; регулюючу, даючи державі ефективний важіль впливу на соціально-економічну політику. Без цього багаторівневого впливу економічна безпека вразливих груп була б неможливою [2, 3].

Система соціального страхування в Україні наразі стикається з низкою суттєвих проблем, серед яких обмежене фінансування, нерівний доступ до виплат, неефективне адміністрування та вплив зовнішніх факторів, таких як економічні кризи та війна. Ці виклики значно ускладнюють забезпечення належного соціального захисту для вразливих груп населення. Зокрема, дослідження показують, що в умовах воєнного стану система соціального страхування зазнає додаткових труднощів через зменшення надходжень до соціальних фондів, зниження рівня зайнятості та збільшення кількості осіб, які потребують соціальної підтримки.

Для підвищення ефективності соціального страхування необхідно забезпечити стійке фінансування через легалізацію праці, удосконалення механізмів надання соціальних послуг шляхом цифровізації та спрощення процедур, розширення охоплення осіб неформального сектору та покращення інформаційної кампанії щодо прав та можливостей страхування [4].

Важливим аспектом є те, як системи соціального страхування впливають на бідність серед пенсіонерів, особливо в умовах війни. Згідно з дослідженнями рівень бідності серед пенсіонерів в Україні значно зріс під час повномасштабного вторгнення. Ці зміни особливо відчутні у сільській місцевості, де пенсії часто є єдиним джерелом доходу, а доступ до медичних та соціальних послуг ускладнений через інфраструктуру. Це підкреслює, що соціальне страхування має не лише компенсаційний характер, а й має бути адаптивним до надзвичайних ситуацій та потреб різних географічних і демографічних груп населення [5]. Досліджуючи довоєнний рівень бідності серед українських пенсіонерів у 2021 р. 26,3 % міських та 29,2 % сільських домогосподарств пенсіонерів віднесено до категорії бідних за відносним критерієм. У середньому по країні бідними були 23,4 % домогосподарств. В 2020 р. рівень бідності в сільській місцевості був у 2,6 раза вищий за аналогічний показник у містах. Рівень бідності серед пенсіонерів, включно зі старшими віковими когортами, з року в рік істотно перевищує середні показники по країні, відтак більшість літніх людей — 76,4 % у містах і 83 % у сільській місцевості, потраплять до категорії бідних [5].

Дослідження соціально-економічних передумов соціальної вразливості населення працездатного віку показує, що серед працівників працездатного віку значна частина населення в Україні перебуває у групі соціальної вразливості через низьку зайнятість, неповну або нестабільну оплату праці, а також через нестачу доступу до соціального страхування від безробіття чи хвороби. Це означає, що навіть ті, хто активний на ринку праці, можуть бути надзвичайно вразливими, і система соціального

страхування мусить передбачати покриття для таких випадків: тимчасову втрату доходу, підтримку при захворюванні чи травмі, забезпечення мінімального рівня життя у періоди нестабільності [6].

Статистика та дослідження свідчать, що жінки в Україні мають вищі ризики економічної вразливості: гендерний розрив в оплаті праці, більша ймовірність перебування в неповній зайнятості, частіша нестабільність доходів. Наприклад, уряд ухвалив Національну стратегію зменшення гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року — з 18,6 % до 13,6 % — з використанням програм підтримки жінок, врахуванням дистанційної роботи та інших політик. Ці заходи підкреслюють, що соціальне страхування має бути чутливим до гендерних нерівностей, включати спеціальні гарантії для жінок, особливо тих, хто поєднує роботу з доглядом за дітьми або живе в умовах переселення [7].

Дослідивши ЗУ "Про страхування", та основні зміни, що стосуються Обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ), відомого як "автоцивілка". З 1 січня 2025 року скасовано повне звільнення від обов'язку придбання поліса ОСЦПВ для категорій громадян, які раніше мали таку пільгу (зокрема, деякі особи з інвалідністю та УБД). Натомість, усі пільговики (включаючи УБД, осіб з інвалідністю II групи, пенсіонерів, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи I та II категорій) зобов'язані придбати поліс, але отримують постійну знижку у розмірі 50% від його вартості. Для осіб з інвалідністю I групи зберігається норма, згідно з якою дія поліса поширюється на керування автомобілем іншою особою, але за умови присутності пільговика, та для авто з об'ємом двигуна до 2500 см³.

Реформа системи соціального страхування та реабілітації, що розробляється та впроваджується Урядом, спрямована на комплексну допомогу людям, які втратили працездатність. Соціальна підтримка розпочинатиметься вже з моменту виявлення потреби в лікарні мультидисциплінарною командою (лікарі, соціальний працівник, фізичний терапевт, психолог). Допомога надається не лише як компенсація фінансових втрат, а й через створення ширших можливостей для відновлення, реабілітації та допомоги у поверненні до ринку праці. Запроваджені нові механізми для інтеграції осіб з інвалідністю в робочий процес, а також збільшується фінансування на їх соціальний захист та навчання. Роботодавці продовжують нести обов'язок виконувати норматив створення робочих місць. ВПО з низьким рівнем доходів можуть бути охоплені оновленими державними програмами соціальної допомоги, що

розширюють перелік отримувачів та соціальних гарантій. Якщо ВПО є водієм, вони підпадають під загальні зміни щодо збільшення лімітів страхового відшкодування та впровадження прямого врегулювання [7].

Підсумовуючи, можна сказати, що система соціального страхування має ключове значення для захисту населення в сучасних умовах. Воно не лише гарантує фінансову підтримку у випадку хвороби, безробіття чи втрати працездатності, а й допомагають зменшити бідність та соціальну вразливість серед різних груп населення, особливо пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб і працівників із нестабільними доходами. Також важливо враховувати гендерні аспекти та створювати рівні можливості для чоловіків і жінок у доступі до страхових продуктів. На нашу думку, розвиток і вдосконалення системи страхування є одним із пріоритетних напрямів для України, адже від цього залежить не тільки добробут окремих людей, а й соціальна стабільність усього суспільства.

Список використаних джерел

1. Павлюк Т.І., Юрчик І.Б. Система соціального захисту найбільш вразливих верств населення в Україні. *Економіка та суспільство*. №39, 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-63> (дата звернення: 06.11.2025).
2. Соціальне страхування: навч. посібник / М.Г. Марич. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2022. 176 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_finan/Marych_Soc_Strahvannya_For_On_Line.pdf?utm_source (дата звернення: 06.11.2025).
3. Леванда О. М. Соціальне страхування у країнах світу та перспективи для України. *Бізнес Інформ*. 2021. №10. С. 194–200. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-194-200> (дата звернення: 06.11.2025).
4. Біль М.М. Політика зниження соціальної вразливості населення: концептуалізація механізмів для України. *Економічні науки*. №46. 2022. URL: <https://share.google/2bOYN47YxRFx3wSCr> (дата звернення: 06.11.2025).
5. Полякова С., Когатько Ю. Бідність українських пенсіонерів: довоєнна ситуація і вплив війни. *Демографія та соціальна економіка*, 52(2), 2023. С. 92–109. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.092> (дата звернення: 06.11.2025).
6. Стожок Л. Соціально-економічне підґрунтя соціальної вразливості працездатного населення. *Економіка України*, 67(9 (754), 2024. С. 64–94. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.09.064> (дата звернення: 06.11.2025).
7. Закон України "Про страхування" від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20> (дата звернення: 06.11.2025).